

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

GÖRAN STJERNCHANTZ

J K Paasikivi och finlandssvenskarna

Några kommentarer med anledning av dagböckerna

Artikeln ursprungligen publicerad i
Historiska och litteraturhistoriska studier 62
SSLS 540, 1987, s. 267–279

Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2015
ISBN 978-951-583-318-1

J K Paasikivi och finlandssvenskarna

Några kommentarer med anledning av dagböckerna

Innan Paasikivi 1936 blev Finlands minister i Stockholm, var han ett par år samlingspartiets ordförande. Från den tiden finns det några uttalanden av honom i språkfrågan som det är skäl att återkalla i minnet. Språkstriden hade då nått sin kulmen med universitetets förfinskning som centraltema. Olika alternativ för den svenska högskoleundervisningen stod mot varandra. Men på finskt håll var det framför allt en fråga om statsuniversitetets förfinskning. Den svenska högskoleundervisningen betraktades av äktfinnarna som en sekundär angelägenhet.

På samlingspartiets möte i Tammerfors den 26 oktober 1934 uppträdde Paasikivi med ett tal som han rubricerade "Demokrati eller diktatur? Vad innebär nationella samlingspartiets principer?". Samma tal höll han två dagar senare i Viborg.

Paasikivi yttrade bl a: "Samlingspartiet har i sitt program omfattat tanken på universitetets förfinskning. Däremot sägs i programmet ingenting om hur högskoleundervisningen på svenska bör ordnas - - - Enligt min mening har vi finskspråkiga skäl att i denna sak snarare vara mer storslagna än alltför småaktiga. Jag anser alltjämt att någon miljon mer eller mindre inte betyder något i denna sak. För oss är huvudsaken att finskhetens krav blir helt beaktade. Gentemot de svenskspråkiga bör vi dock iaktta rättvisa, rent av utan att visa njujghet."

Och han fortsätter: "Jag tror visserligen att våra svenskar inte kommer att vara till freds med avgörandet, det må bli vilket som helst. Deras tankevärld behärskas av det förflutna och människan har svårt att underkasta sig nya och mindre förhållanden. Också i Sverige är man alltför på-

verkad av minnen i det förgångna. Naturligtvis är denna fråga i vårt land en intern angelägenhet som vi ordnar efter vårt förgottfinnande. Men för min del hör jag dock till dem som fäster en viss vikt vid den s k skandinaviska orienteringen. Jag tror att den är till nytta för Finlands internationella ställning och för vår egen utveckling.”

Paasikivi återkom ett par gånger till ämnet. När universitetslagen 1937 godkändes av riksdagen i en form som på svenskt håll betraktades som synnerligen otillfredsställande, var Paasikivi redan sändebud i Stockholm. Svenska folkpartiets ordförande Ernst von Born uppträdde på våren 1938 i Göteborg på ett möte där han i bittra ordalag klandrade regeringen och riksdagens beslut. Den nya lagen motsvarade enligt von Born ”detsamma som i rättskipningen kallas justitiemord”. Detta uttalande slogs stort upp i tidningarna i Sverige och Finland. Paasikivi, som i Stockholm försökte jämna vägen för ett samförstånd mellan Sverige och Finland, skrev ett brev till dåvarande finansministern Väinö Tanner där han betecknade von Borns uppträdande såsom ”fräckt”. Men i samma brev klandrade han också äkttinnarna och menade att statsrådets verkställighetsförordning hade ytterligare försämrat universitetslagens stadganden om den svenskspråkiga undervisningen. ”Allt detta bidrar inte till att förbättra våra relationer till Sverige”, skrev han.

Det är skäl att hålla dessa yttranden i minnet, när man på basen av J K Paasikivis dagböcker försöker bilda sig en uppfattning om hans inställning till finlandssvenskarna och hans uppfattning om det svenska elementets betydelse för vårt land.

Innan jag gör några axplock ur dagböckerna, vill jag dock citera en deklARATION efter kriget av Paasikivi som på sin tid väckte uppmärksamhet och inte är relaterad i dagböckerna.

När riksdagen den 23 maj 1947 sammanträdde till ett festplenum med anledning av folkrepresentationens 40-årsjubileum, höll president Paasikivi ett tal i vilket han tecknade huvuddragen i vår statsförfattnings utveckling. Han framhöll här att relationen mellan finskt och svenskt i vårt politiska liv förändrades i och med representationsreformen. Men därmed framträdde också en ny uppgift, säger Paasikivi, nämligen att skänka den svenska befolkningen trygghet. Och han fortsätter: ”Tyvärr har man i riksdagen inte lyckats lösa detta problem på ett lyckligt sätt. Man synes ha förbisett att finskhetens välgång numera är beroende av konstruktivt arbete och det främjas inte av att den svenskspråkiga befolkningens ställning och språkliga rättigheter lämnas obeaktade. Den tid då det gällde att strida för det finska språkets rätt är för länge sedan förbi. En högt ut-

vecklad svensk kulturform i vårt land är inte till förfång, utan enligt min övertygelse till gagn för den finskspråkiga kulturen, alldeles på samma sätt som en tillfredsställd svensk befolkning är till nytta för ett land i Finlands ställning. Lyckligtvis har inställningen i dessa frågor börjat förändras. Ett uttryck för detta är att frågan om den svenska undervisningen vid Helsingfors universitet, som i riksdagen föranlett många stridigheter, nyligen enhälligt kunnat lösas. Det är att hoppas att också de andra till denna kategori hörande frågorna skall med riksdagens medverkan bringas till ett tillfredsställande beslut.”

Denna deklaration kan betraktas som en sammanfattning av Paasikivis syn på språkfrågan efter kriget. Ehuru han ofta återkom till ämnet - vid statsrådets plena och inofficiella överläggningar, i riksdagen och vid enskilda samtal med politiker - är Paasikivis ord vid riksdagsjubileet särskilt anmärkningsvärda, emedan de uttalades viden högtidlig statsakt.

Läsaren av dagböckerna frapperas av hur ofta Paasikivi ser sig föranlåten att beröra språkfrågan. Även om det efter kriget rådde en påtaglig avspänning i språkpolitiken, fanns det frågor som lockade fram en återklang av trettioalets stridssignaler.

Från svensk synpunkt känsliga frågor var framför allt karelarnas placering och hela jordfrågan i anslutning därtill, vidare den svenskspråkiga undervisningen vid det då enda statsuniversitetet samt den i årtionden aktuella frågan om svenska län - framför allt ett Korsholms län i Österbotten - och slutligen ålänningarnas självstyrelse. Därtill fanns en rad andra svenska frågor, bl a språkförhållandena vid statsjärnvägarna och olika anslag för kulturella ändamål. De kunde dock i regel lösas med stöd av Paasikivi, först i hans egenskap av statsminister (november 1944-mars 1946), senare från mars 1946 som president. Både svenska riksdagsgruppens ordförande John Österholm och partiets dåvarande ordförande Ralf Törngren har flera gånger nämnt för mig hur lätt det var att diskutera dessa ärenden med Paasikivi, emedan han nästan alltid var beredd att ge sitt understöd åt gruppens önskemål.

Detta berodde inte endast på Paasikivis liberala inställning till språkproblemen. Den svenska riksdagsgruppen åtnjöt av andra orsaker en särskild goodwill hos honom. Jag kommer ihåg från min tid som statsministers sekreterare, att dåvarande statsministern Ralf Törngren ett par gånger nämnde, att Paasikivi vid olika tillfällen sagt att den svenska gruppen beredde honom minst besvär: gruppen var enligt hans mening för det mesta ”förnuftig” och beredd att stöda presidentens allmänna politiska linje som ju ofta rönste motstånd i de andra grupperna. En annan gång

sade Törngrens företrädare som statsminister, Sakari Tuomioja, åt mig, att det lilla svenska folkpartiet har den starkaste representationen i regeringen, emedan partiet alltid kan påräkna Paasikivis stöd.

Mot denna bakgrund bör de lösryckta kommentarer betraktas som Paasikivi här och där strör omkring sig i dagböckerna. I det följande gör jag några axplock och tar dem i huvudsak i kronologisk ordning.

När Paasikivis andra regering trädde till i april 1945 avgav regeringen en programförklaring i riksdagen. I dagboken nämner Paasikivi den endast i förbigående, men här må tilläggas, att statsministern då meddelade att regeringen ämnade vidta åtgärder för att öka den svenska nationalitetens känsla av trygghet och trevnad. Regeringen överlämnade sedan tre viktiga propositioner: en ny universitetslag, ett förslag om inrättande av ett övervägande svenskt län i Österbotten samt en proposition om revision av lagstiftningen om landskapet Ålands självstyrelse.

Universitetslagen gick genom riksdagen utan motstånd eller ändringar. En av dem som då var med, riksdagsman Nils Meinander, skriver i sina minnen att propositionen ”gav oss allt vad vi rimligtvis hade kunnat hoppas på. Det var i en ganska överklig stämning vi i gruppen en gång hade funderat över i vilka ämnen vi ville ha svenska professorer. De blev sedan 23 till antalet mot 15 förr. ”Mannen bakom propositionen var undervisningsministern Eino Kilpi, med starkt stöd av statsministern. Kanske just för att allt avlöpte så väl saknas det kommentarer i dagboken. Parentetiskt må här inskjutas att det hör till bilden av Paasikivi som dagboksförfattare, att han gärna kverulerar och förargar sig när det inte går som han vill, men mera sällan uttrycker sin glädje över en framgång.

Den 10 maj 1945 hade Paasikivi skrivit ett brev till riksantikvarien Sigurd Curman i Stockholm, vilket han infört i dagboken. Han sade här bl a följande: ”Jag hyser den bestämda åsikten att vi måste skrida till avlägsnandet av orsakerna till missnöje för att åstadkomma en bestående fred i språkfrågan. Detta dikteras av rättvisa och det skall lända vårt folk till inre styrka. ”Efter att ha berört universitetsfrågan beklagar brevskrivaren att det finns så många andra ärenden som först måste ordnas upp. I fråga om universitetslagen var han dock optimistisk: ”I vår nuvarande regering tror jag mig kunna påräkna tillräckligt stöd för en förnuftig behandling av nationalitetsfrågorna”, säger han.

Paasikivi fick rätt. Nu, liksom ett par gånger senare, kunde han i regel räkna med regeringens förståelse och medverkan. Vi vet dock att det inte blev något svenskt län i Österbotten. Detta tilltänkta Korsholms län var under Paasikivis första år som president flera gånger före i riksdagen.

Särskilt svår var jordfrågan. Tack vare statsminister Paasikivis personliga insats fick jordanskaffningslagens 92 § karaktär av ett slags skyddsstadgande för de svenska bygderna. Den föreskrev att vid placeringen av förflyttade i svenska och tvåspråkiga kommuner skulle iakttas att kommunernas språkliga karaktär icke förändras. Så långt syntes allt vara gott och väl. Om tolkningen av lagen uppstod dock särgående meningar. Medan de karelska intressenas förespråkare gjorde gällande att bestämmelsen innebar att kommunens karaktär enligt språklagen inte fick förändras, förklarade Paasikivi att stadgandet inte hade något att skaffa med språklagen, utan att den avsåg att proportionen mellan den svenska och finska befolkningen inte fick förändras. Att Paasikivis åsikt också blev lagstiftarens bekräftades genom omröstning i riksdagen och i överensstämmelse härmed utformades verkställighetsförordningen. Där hette det uttryckligt att proportionen mellan de två befolkningselementen "i allt väsentligt förblir oförändrad". Det sistnämnda uttrycket ansågs inrymma en möjlighet till förskjutning av proportionen med högst två procent. Å andra sidan hävdade de som skötte den praktiska tillämpningen, främst vederbörande medlem av statsrådet, som tillhörde agrarpartiet, att fyra procent var skäligt.

Frågan berördes av Paasikivi då han den 5 jun i 1946 som president uppträdde vid regeringens aftonskola med en vidlyftig utrikes- och inrikespolitisk "linjedragning" - också det någonting exceptionellt i statsrådets arbetsform. Men redan en månad senare, den 10 juli 1946, skriver han i dagboken att han på Gullranda mottog statsrådets föredragningslista inrymmande ett förslag till placeringsplan för de svenskspråkiga och tvåspråkiga kommunerna. Till sin förvåning fann han att den föredragande ministern, agraren Paavo Viding, föreslog att den finskspråkiga befolkningens andel i samband med karelarnas placering i svenskbygderna kunde höjas till fyra procent.

Presidenten reagerade omedelbart. Ett telegram avsändes samma dag till statsminister Mauno Pekkala. Här säger presidenten att förslaget inte motsvarar jordanskaffningslagens och förordningens stadganden. Och han tillägger: "Ber allvarligt se till att förslaget inte godkänns. Om så erfordras är jag beredd att ändra förordningen så att den högsta procentsatsen är två. Jag förutsätter att också justitiekanslern övervakar ärendet."

Följande dag, den 11 juli, antecknar han i dagboken: "Talade på morgonen i telefon med M. Pekkala som meddelade att placeringsfrågan varit före i aftonskolan och att "saken har ordnats". Mitt telegram inverkar således inte på avgörandet. Jag har upprepade gånger talat med M. Pekkala om detta ärende."

En månad senare såg sig Paasikivi föranlåten att återkomma till saken. Till hans vanor hörde för övrigt att han som president före den formella föredragningen, då statsrådets medlemmar var församlade, utanför protokollet berörde frågor som han ansåg vara viktiga. Den 16 augusti tog han upp bl a utrikespolitiken och ett tal som utrikesminister Molotov nyss hade hållit. Därefter berörde han jordanskaffningslagen och dess inverkan på den svenska bosättningen. Han antecknar samma dag: "Jag sade, att den frågan enligt min mening bör vara klar. Jag har själv skrivit lagens 92 § och statsrådet har godkänt den. Och jag har också i riksdagen sagt rent ut vad som avses i den. Skulle riksdagen inte ha godkänt denna tolkning, hade den bort ändra 92 §, men riksdagen godkände paragrafen oförändrad. I enlighet med detta beslut skrev jag också motsvarande stadgande i verkställighetsförordningen. Om riksdagen nu godkänner en kläm som innebär att förordningen är oförenlig med lagen och jag således har gett en lagstridig förordning samt själv skrivit ifrågavarande stadganden, ja, då kan jag inte tåla detta - jag ämnar dra mina slutsatser och hela ärendet får stora politiska följder."

Paasikivi slutar sin anteckning med att förklara att han allvarligt ber statsrådet nästa vecka avgöra ärendet så att det kan avföras från dagordningen. Och han tillägger att han "inte kan tillåta att avsikten med lagen ignoreras till följd av några tjänstemäns åtgärder". Hela statsrådet var enhälligt, förutom minister Viding som försökte förhindra beslutet. Paasikivi säger att ärendet var redan en gång tidigare färdigt berett då minister Eemil Luukka lämnade regeringen, men "nu har Viding trasslat till det".

Samma dag meddelade Paasikivi riksdagens talman K-A Fagerholm att han inte ämnade "tåla" att regeringen och riksdagen nu tummade på saken.

Till bilden hör också att presidenten talade med flera personer om denna sak. Det var Paasikivis vanliga metod att fjärrstyra parlamentet. När riksdagsman Eeno Pusa, socialdemokrat och senare en av tillskyndarna av den s k Merikoivistoplanen, besökte presidenten den 21 augusti, upplyste han om att denne inte ämnade godkänna en ändring av 92 § varigenom hela ärendet komme att läggas att vila över nästa val: "Det är nu inte fråga om mer än 350 familjer som kan få jord på annat håll."

Följande dag ringde presidenten upp tidningen Karjalas chefredaktör Erkki Paavolainen med anledning av en artikel som denne skrivit i frågan och meddelade honom samma sak.

Den 23 augusti antecknar dagbokens författare: "Under den senaste tiden har jag varit tvungen att energiskt verka för att den i jordanskaff-

ningslagen förutsatta placeringsplanen genomförs i de svenskspråkiga och tvåspråkiga områdena i enlighet med lagens § 92 och verkställighetsförordningens stadganden. I fråga om de svenska bygderna i Österbotten är det hela i sin ordning, medan saken förhalas i södra Finland. Under hela vintern bereddes åtgärderna av Luukka, [riksdagsman Henrik] Kullberg och olika sakkunniga och allt bör ha varit klart. Uppmanade då Luukka att lösa problemen i sämja med svenskarna. Men Viding har, sedan han kom in i regeringen, uppskjutit avgörandet samt uppgjort en placeringsplan enligt vilken den finska befolkningen kan växa med 4 % medan svenskarna anser att 2 % är maximum. I förordningen sägs det att proportionen i det väsentliga bör förbli oförändrad. Trots att jag under lagförslagets behandling i riksdagen tre gånger (i lantbruksutskottet, stora utskottet samt i riksdagens plenum) uttalat regeringens åsikt och trots att riksdagen godkände regeringens proposition oförändrad och även dess tolkning, tog socialdemokraten Eskola upp frågan i lantbruksutskottet och gjorde där gällande att förordningen strider mot lagen, varefter utskottet bad grundlagsutskottet yttra sig.”

I grundlagsutskottet förklarade en av de juridiska experterna, jur dr J W Puhakka, att frågan borde avgöras enligt språklagstiftningen. Paasikivi blev förbittrad och antecknade i dagboken: ”Detta är inte en hederlig tolkning av lagen, utan brännvinsadvokatyr.” Det sistnämnda ordet har han skrivit på svenska.

Uppenbarligen förargade han sig över ärendets behandling. I ett tillägg till anteckningarna för den 23 augusti 1946 anför han en av sina karakteristiska ”reflexioner”: ”Ingenting vill löpa ordentligt om man inte utövar tvång. Finlands folk är inte politiskt särskilt begåvat, i varje händelse inte utrikespolitiskt. Nu är det ju endast fråga om 350 familjer vilka naturligtvis får jord på annat håll. Och för en så liten fråga är man beredd att äventyra en stor rikspolitisk angelägenhet. De förstår inte, att vi alltmer håller på att isolera oss, vilket vore vår död.”

Ehuru frågan om karelarnas placering löstes i enlighet med presidentens linje, irriterades stämningen i riksdagen genom en annan attack mot de svenskspråkiga bygderna. Två karelare, den tidigare nämnde Eeno Pusa och agraren Juho Niukkanen, lade i en lagmotion 1947 fram en speciell lösning av karelarproblemet. De avsåg att avskilja c 9 500 ha jord och 9 028 ha vatten av den sydvästra delen av Pernå kommun samt att till detta område flytta omkring 3 000 karelare, huvudsakligen från Björkö kommun (på finska Koivisto). Tanken på en dylik kommun, Merikoivisto kallad, godkändes i riksdagen i två utskott 1947 och 1948, men ärendet hann inte slutbehandlas före valet på sommaren 1948. I den nyvalda riks-

dagen återkom Pusa och Niukkanen med en ny motion som förkastades. Detta projekt som innebar att en ny och helt finskspråkig kommun bildades mitt i den svenska bosättningen, betraktades av den svenska riksdagsgruppen som en allvarlig utmaning och ett klart uttryck för den gamla äktfinskheten.

Också nu försökte Paasikivi motarbeta Merikoivistoprojektet genom att tala enskilt med ledande riksdagsmän. Ett par gånger meddelade han rent ut att han inte skulle komma att godkänna ett eventuellt riksdagsbeslut om Merikoivisto. Saken fick småningom förfalla.

Den tredje stora frågan, inrättandet av ett övervägande svenskt län i Österbotten, stötte däremot på ett hårdare motstånd. Den var aktuell under de följande sex åren. År 1945 avgav regeringen Paasikivi en proposition till ny länsindelning med ett förslag om tre nya län, Mellersta Finland, Norra Karelen och Korsholms län - det sistnämnda länet var det svenska. Behandlingen av ärendet fördröjdes länge i riksdagen och avgjordes först under höstsessionen 1947. Även denna gång var Paasikivi aktivt verksam till förmån för Korsholms län.

När en delegation företrädande samlingspartiets riksdagsgrupp den 20 september 1947 besökte presidenten, förklarade Paasikivi frågans betydelse "från allmän synpunkt sett och uppmanade dem allvarligt att se till att den får en positiv lösning." Några dagar senare, den 25 september, berördes frågan med agrarerna Juho Koivisto och Juho Niukkanen. Den förstnämnde ansåg dock att tidpunkten var mindre lämplig för ett avgörande. Hela frågan är obetydlig, ansåg Koivisto, och den kan inte lösas på ett förnuftigt sätt: "Den svenskspråkiga befolkningen minskar, är kanske snart helt finskspråkig". Den 30 september var socialdemokraten Onni Peltonen och följande dag agraren Urho Kekkonen i turen. Till den sistnämnde sade Paasikivi: "Jag ser pessimistiskt på framtiden om inte folket blir mera fosterländskt. Riksdagen inser inte läget. Ett exempel på detta är dess inställning bl a till Korsholms län och andra problem, som berör förhållandet mellan den finsk- och svenskspråkiga befolkningen. Jordanskaffningslagens § 92. Merikoivisto."

Den 7 oktober var ärendet före till andra behandling i riksdagen. Här godkändes det med 104 röster mot 62. Paasikivi antecknade: "En bra sak. Mina samtal med ordförandena i agrarförbundets och socialdemokraternas grupp samt med företrädare för samlingspartiets grupp tycks ha haft en viss effekt." När lagförslaget sedan definitivt godkändes, lades det dock att vila över nyval.

Efter valet avlämnade den nya regeringen under Fagerholms ledning en ny proposition till riksdagen. När riksdagen i november 1948 förkasta-

de förslaget, antecknade Paasikivi den 30 november: " I debatten förekom dumma äktfinska inlägg (Kalliokoski? Annala och Virtanen, två dumma präster)".

Majoriteten av riksdagen begriper då ingenting av politik eller av vårt lands nuvarande läge, fortsätter Paasikivi. "Inte heller förstår den vilken betydelse det har för oss att man i Norden förstår och understöder oss. Nordens stöd är viktigt i och för sig, bl a emedan Skandinavien kan påverka världspresen. - - - De förstår inte heller vilken betydelse det ligger i att det om vårt land kan sägas att vi löst vårt minoritetsproblem så att man inte längre behöver tala om det. - - - De begriper inte heller vilken betydelse den svenska befolkningen har för oss. Det vore bättre om vi hade 1 miljon svenskar. Vi bör behandla svenskarna så att deras antal inte minskar, helst bör det växa."

Liknande synpunkter framfördes när professor Arvi Korhonen besökte presidenten den 2 december 1948: "Det lönar sig för oss att vara liberala i denna angelägenhet, emedan den inte på något sätt är till skada för finskheten."

Svenska riksdagsgruppen gjorde under de följande åren flera försök att ta upp frågan på nytt. En av statsrådet tillsatt kommitté begrundade ärendet och kom i fråga om Korsholms län till ett negativt resultat, vilket även omfattades av tidningen Uusi Suomi i en ledande artikel. Paasikivi som vistades på Gullranda, skrev den 4 juli 1953 till tidningens chefredaktör Lauri Aho bl a följande: "Kommittén tycks anse att Korsholms län inte vore livsdugligt. Till detta svarar jag, att mången kan anse att hela Finland inte längre är livsdugligt i vår nuvarande värld. - I fall Kastari varit den sakkunnige som tolkat innebörden av RF § 50 säger jag, att hans tolkning är oriktig. Detta stadgande tillkom på min försorg (och Svinhufvuds) i propositionen om RF år 1918 och ordalydelsen är R A Wredes. Han gav den åt mig och jag tog in den i regeringens proposition. Avsikten var att grunda ett svenskt län." - - - " I denna fråga intar jag en bestämd ståndpunkt."

Under regeringskrisen på sommaren 1953 vägrade den svenska gruppen till en början att inträda i en regering där Juho Niukkanen var med, bl a på grund av dennes äktfinskhet. Som tilltänkt finansminister befärades han strypa angelägna svenska anslag. Ralf Törngren och Sven Högstrom besökte den 8 juli presidenten och framförde riksdagsgruppens dubier mot Niukkanen, vars namn fanns på ministerlistan som var uppgjord av regeringsbildaren Urho Kekkonen. Paasikivi svarade att eftersom svenskarna von Born och Söderhjelm tillsammans med honom, Paasikivi, under vinterkriget kunde sitta i samma regering som Niukkanen, bor-

de det inte finnas något hinder för den saken nu. Det vore dumt av svenskarna att nu motsätta sig Niukkanen. fortsatte presidenten, det skulle re- ta inte endast Niukkanen, utan också agrarerna i allmänhet. I politiken får man inte vara finkänslig och ömtålig, yttrade han bl a.

”Därefter talade jag om de svenska frågorna”, fortsätter dagboken, ”De är nu i huvudsak lösta förutom Korsholms län. Jag berättade för dem om mitt brev till Aho. De svenska ortnamnen och anslagen. De ärenden som senast varit på tal i Folktinget måste avgöras så att språkfrågan kan avföras från dagordningen. Det finns ingen orsak att nu onödigt skärpa läget.

Jag fortsatte: Då Kekkonen föreslog Niukkanen insåg han tydligen inte att det skulle vålla motstånd. Då han talade med mig om saken kunde inte heller jag föreställa mig en sådan reaktion.”

Presidenten som alldeles påtagligt var förargad, tog under samtalet med Törngren och Högström upp ett telefonsamtal till riksdagsgruppens ordförande John Österholm som befann sig på landet. Det utmynnade i att den svenska gruppen kallades till möte följande dag. Här beslöt gruppen, efter omröstning med rösterna 5 mot 3, trots allt medverka i regeringen. De frånvarande medlemmarna konsulterades och biträdde majoritetens ståndpunkt. Den 10 juli utnämndes Kekkonens fjärde regering.

Den sedan Magna Charta-planen i 1920-talets början gamla drömmen om ett Korsholms län förverkligades inte.

Den svenska riksdagsgruppen engagerade sig efter kriget för en revision av lagstiftningen om landskapet Ålands självstyrelse, en fråga som med energi drevs av ålänningarna. Härvid rön- te man stor förståelse från Paasikivis sida. I oktober 1945 tillsatte hans andra regeringen kommitté för att bereda ärendet. Dess betänkande tillfredsställde i viktiga avseenden åländska önskemål. Kommittén inriktade sig på att kodifiera och precisera redan gällande stadganden. Några nya rättigheter eller utåt synliga förändringar föreslogs inte. Ett år senare, då regeringen Mauno Pek- kala avgav en proposition till riksdagen, förklarade dåvarande justitiemi- nistern Eino Pekkala, att detta ärende borde, med beaktande av ålän- ningarnas berättigade önskemål, avgöras i en ”högsinnad anda”. Man tycker sig höra Paasikivis instruktioner bakom de orden.

Behandlingen i riksdagen drog dock ut på tiden. En komplikation vål- lades av frågan om de internationella garantierna för landskapets status. Enligt den sista paragrafen i propositionen förbinder sig Finlands rege- ring att försöka anskaffa en internationell garant i för Ålands ställning. I november 1946 ingrep den sovjetryske ministern i Helsingfors Abramov

i behandlingen: en dylik paragraf skulle strida mot Finlands suveränitet, enligt avtalet av år 1940 var ju Åland underställt Finlands suveränitet. Den ifrågavarande bestämmelsen i propositionen, § 46, bör därför utgå, framhöll Abramov. I den fortsatta behandlingen visade både grundlagsutskottet och utrikesutskottet en påtaglig brist på intresse för ärendet. Lagen kunde inte slutbehandlas före valet 1948.

När saken kom före i den nya riksdagen förspordes samma långsamhet. President Paasikivi försökte med olika medel skynda på behandlingen, som återigen komplicerades av frågan om de internationella garantierna. Den i princip viktiga tanken att regeringen skulle vidta åtgärder för att ersätta Nationernas Förbunds garantier med något annat avvisades av riksdagens utrikesutskott, som inte heller förordade landstingets rätt att uttala sig om avtal som riket kunde sluta med annan makt i den mån de berörde självstyrelsen.

Frågan om garantierna betraktades givetvis av ålänningarna som fundamental, medan den på finländsk sida avgjordes av regeringen 1950 efter ett ingripande av Sovjetunionens ambassadör i Helsingfors Savonenkov. Denne meddelade att en inskränkning av Finlands suveränitet innebar en kränkning av vapenstillståndsavtalet. Regeringen, där Åke Gartz var utrikesminister och parlamentariskt utsedd av svenska riksdagsgruppen, kom till att stadgandet i garantilagen borde utgå. Enligt en anteckning i dagböckerna för den 16 oktober 1950 skulle riksdagsmännen Österholm och von Born dock ha satt sig på tvären, de önskade rent av att svenskarna "skulle lämna regeringen för denna frågas skull".

Till slut godkände riksdagen självstyrelselagen, ehuru med uteslutande av stadgandet om de internationella garantierna. Den godtogs även av Ålands landsting. I den nya lagen klarlades gränserna för självstyrelsen. Också i en del andra hänseenden innebar lagen förbättringar från åländsk synpunkt.

Paasikivi vinnlade sig som nämnt om lojalitet och förståelse för ålänningarna. Den 16 mars 1951 sade han till Törngren, att "vi måste vara helt lojala mot Åland samt uppfylla alla de rättigheter som tillkommer dem och även vara liberala. Men vi kan inte vika från ståndpunkten, att Åland tillhör riket Finland och att detta alltid bör synas. Detta faktum får inte döljas. Vi har inte rätt att gå med på det."

Detta yttrande föranleddes av att ålänningarna önskade använda en egen flagga. Ett förslag till flagga prövades då av Högsta domstolen. Den 29 maj 1952 återkommer Paasikivi till flaggfrågan, denna gång under ett samtal med landshövding Herman Koroleff. Ärendet låg alltjämt i Högsta domstolen. Presidenten ansåg, att "om flaggan blir något så när

likadan som Sveriges flagga, är detta en permanent demonstration mot riket. Nu fordrar man, att jag genom lagstiftning skall etablera en sådan demonstration". Orden "permanent demonstration" och "etablera en sådan demonstration" har författaren skrivit i dagboken på svenska.

Den 17 jun i 1952 antecknar Paasikivi: "Ålands landsting har fattat beslut om flaggan: den är nästan likadan som Sveriges flagga.

Refl. Det har uppenbarligen begåtts ett fel då det i detta avseende givits alltför stor makt åt Åland.

Om jag hade kunnat föreställa mig att ålänningarna skulle vara så här illojala (rentav ohederliga) skulle jag inte ha drivit deras angelägenheter som jag gjort. Deras tillvägande är illojalt mot riket och ofint gentemot mig.

De speciella stadgandena för Åland avser att trygga deras språkliga rättigheter. Men detta innebär inte att de använder Sveriges flagga, vilket är en permanent demonstration mot riket".

Flaggfrågan irriterade presidenten. Den 1 juli 1952 antecknar han att ålänningarna i anslutning till en sångfest demonstrerat med anledning av att deras framställning i flaggfrågan inte beviljats. "De hade hissat sina flaggförslag på festplatsen. Landshövding Koroleff avlägsnade sig demonstrativt efter att ha observerat detta. Det var rätt gjort av honom."

När regeringsfrågan i slutet av mars 1954 blev aktuell och parterna uttalade sig för en majoritetsregering på bred bas, slutade de långt utdragna förhandlingarna i att de två stora partierna, socialdemokraterna och agrarerna, den 28 april enades om att rekommendera Ralf Törngren som regeringsbildare. Regeringen Tuomioja avgick och ett kabinett Törngren utnämndes den 5 maj 1954. Denna lösning väckte på svenskt håll både förvåning och glädje. Det var ju första gången som det fria Finland fick en svenskspråkig borgerlig statsminister. Mången förmodade att det varit president Paasikivi som lanserade Törngrens kandidatur - man visste att presidenten satte värde på Törngrens balanserade omdöme i utrikespolitiska frågor. I själva verket fördes Törngrens namn fram i diskussionen mellan socialdemokraterna och agrarerna så vitt jag vet av Urho Kekkonen. Det skedde inte utan sarkasm, för den delen. Regeringen var inte avsedd att sitta länge och så var ju Törngren känd som "en snäll och ofarlig man" ("kiltti ja vaaraton mies"). Förslaget godkändes utan betänkligheter av presidenten, som ansåg det viktigt att dessa två partier sammanfördes av en utjämnande statsminister i en majoritetsregering. Törngrens roll skulle bli medlarens, ett slags ordförande av samma typ som A K Cajander på 1930-talet.

Under regeringen Törngrens korta livstid var inte några större svenska

frågor före. På åtgärd av statsministern fick ett antal svenska skolfrågor en gynnsam lösning. Intresset dominerades då, liksom under den följande regeringen under Paasikivis sista mandattid, av utrikespolitiken, det förestående presidentvalet och nödvändigheten av att få till stånd ett ekonomisk-politiskt handlingsprogram. I dagböckerna ingår därför inga kommentarer av språkpolitisk innebörd.

Vi kan instämma i vad den svenska riksdagsgruppens ordförande John Österholm yttrade på den svenska partidagen i Närpes i maj 1956: finlandssvenskarna vill minnas president Paasikivi för den förståelse han visade den svenska nationaliteten och dess insatser. "Vi är honom tack skyldiga för det stöd han i ord och gärning har skänkt oss och våra strävanden. "